Het nationaal museum vormen we tezamen

Chapi

NATIONAAL ARCHEOLOGISCH ANTROPOLOGISCH MUSEUM

Recycling van afvalproducten is de laatste decennia 'big business', maar de metalen delen van oude landbouwwerktuigen worden al eeuwenlang hergebruikt als muziekinstrumenten. Op Curaçao klinkt nog steeds het schelle, ijzeren en doordringende geluid van de *chapi*, de hak, tijdens de oogstfeesten 'seú' en aan het eind van het jaar, in de tambú-muziek.

De Europeanen brengen de schoffel of hak naar Curaçao. De met de hand gesmede chapi, met een korte steel, was ook in Afrika bekend. Spittend en wiedend werken de afstammelingen van de Afrikaanse slaven zich ermee in het zweet. Maar eenmaal afgedaan, wacht het landbouwwerktuig een veel aangenamere taak als akoestisch instrument dat de trommel, de *tambú*, begeleidt. De steel gaat eruit en, als het een nieuwe *chapi* is, wordt hij in het vuur gehouden voor het verkrijgen van de schrilste boventonen. Het is dan een slaginstrument.

De muzikant steekt de duim van zijn linkerhand door het gat van de steel en laat de *chapi* op zijn vingers rusten. Met een spijker of een metalen staafje slaat hij op de vierhoekige plaat. Het is een spel van ritme en geluid. Fellere, schrillere tonen als de muzikant zijn vingers kromt en doffere als hij zijn vingers strekt en zo het geluid dempt. Hoe vrijer de vibratie des te doordringerder de klank.

In Cuba wordt eenzelfde instrument – daar bekend als de *guataca,* een erfenis van de Spaanse kolonisatie – om die reden ook wel aan de duim gehangen, losjes door het gat of zelfs aan een touwtje. Net zoals zijn Curaçaose collega dempt de Cubaanse muzikant de tonen met zijn hand. En zo klinken, uit een combinatie van speelmethodes, afwisselend briljante, scherpe en dan weer doffe tonen. In de 'conjuntos', de muziekensembles in Cuba, spelen de afstammelingen van Haïtianen behalve op de *triyang* (triangel) ook op de *wou* (schoffel). Landbewerkers in Dahomey, Afrika, nu Benin, bespelen de *guataca* samen met de 'tambores', de trom, tijdens religieuze muziek. Het instrument is een symbool van vruchtbaarheid en rijkdom, maar voor Afrikaanse volken ook van het onbekende en de dood, omdat je het graf er mee graaft. Karakteristiek voor Cubaanse ensembles met een Bantoeachtergrond is, dat een metalen klank wordt toegevoegd aan de muziek. De ijzeren delen van de landbouwwerktuigen nemen de functie over die oorspronkelijk is toegedicht aan trommels, waaronder de *ngoma*, de voornaamste trom in Angola. En net zoals in een groot deel van West-Afrika klinken in Para, het buitendistrict van Paramaribo, de schrille metaalklanken van de ijzeren hak, de *tjapu* of (ouderwets) *dawra*. Maar dan samen met de *saka*, een soort maraca (rammelaar).

Cuba, Suriname en Curaçao. In de muziek weerklinkt een gemeenschappelijke geschiedenis. Het gebruik van ijzeren instrumenten bij tambú-muziek is geen toeval, meent René Rosalia. "De mens maakt de muziek met alle ingrediënten die hij nodig acht. De diepere grondslag van de tambú vereist het schrille, metalen geluid." Dus is het niet ondenkbaar dat de hak, zoals andere ijzeren voorwerpen, al in de achttiende eeuw wordt gebruikt om het van oorsprong Afrikaanse geluid te imiteren.

De kunst is om de zanger niet te overstemmen met de penetrante metalen klanken. Daarom begeleidt aanvankelijk hooguit één ijzeren instrument de tambú-zanger. De *chapi* vervangt de *agan*, de tand van een ploeg.

De tambú-liedjes kennen een 'call and response'-structuur. Op het moment dat het koor, de 'response', inzet, wordt er met een staafje voor iedere kwart noot een triool gespeeld.

Pas sinds de jaren zestig, na de introductie van de microfoon, komen meerdere ijzeren instrumenten in één band voor. Volgens Rosalia tot 'vijf en soms meer' vanaf de jaren tachtig. Dat kan omdat de zanger eenvoudigweg meer volume heeft. Maar behalve de versterking van het stemgeluid is er een andere reden voor de populariteit van het instrument van ijzer: het geeft jongeren de mogelijkheid actief mee te doen aan het tambú-gebeuren.

Een oude, verroeste *chapi* klinkt nog altijd het mooist, maar de gebruikte hak is schaars geworden. Machines hebben de handarbeid in de landbouw grotendeels vervangen. Bij gebrek aan beter wordt tegenwoordig ook het geperste staal uit Duitsland, Spanje en uit Brazilië gebruikt.

Chapi, begeleidend instrument bij de tambú, hoort bij de seú en aan het eind van het jaar bij de tambú. Jongeren leren hoe de chapi bespeeld wordt als voorbereiding op de seú-viering.

Bronnen:

Henk Dennert, *'Oude Curaçaose Muziekinstrumenten'*, Drukkerij Scherpenheuvel, Curaçao, jaren '50.
R.V. Rosalia, *'De legale en kerkelijke repressie van Afro-Curaçaose volksuitingen'*, Amsterdam 30 mei 1996.
Fernando Ortiz, *'Los instrumentos de la música Afro-Cubana', Cuba.*
Victoria Eli Rodriquez e.a., 'Instrumentos de la música folclórico-popular de Cuba', La Habana (Cuba), 1997.
C.J. Wooding, *'Winti. Een Afrikaanse Godsdienst in Suriname,* Krips Repro, Meppel, 1977.
Jos Gansemans, *'Volksinstrumenten, getuigen en resultaat van een inter-etnische samenleving'*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Terneuzen, 1989.
Elis Juliana, *Guia Etnologiko no.1,* Curaçao, 1976.
Encyclopedie van de Nederlandse Antillen, 1985.

Met dank aan Richard Doest.

Tekst: Eva Breukink. Foto: Prince Victor De serie 'Het Nationaal Museum vormen we tezamen' verschijnt ook in de *Extra* en *The Daily Herald*. Reacties op en suggesties voor bijdragen zijn van harte welkom.
U kunt het Nationaal Archeologisch-Antropologisch Museum bereiken op de De Rouvilleweg 7, telefoon 462-1933, fax 462-1936 e-mail: *naam@ curacao.com*